

Eesti kõrghariduse roll uue majanduskasvu saavutamiseks

*Andrei Liimets
Tartu Ülikool*

Enamasti puudutab majandus avalikku teemaderingi vaid näpuotsaga. Midagi räägitakse, midagi teatakse, kuid kõiksugu piasjades ning nüansikäänakutes on tegu siiski käputäie analüütikute-ekspertide ning otsustajate pädevusvaldkonnaga. Majandusskaala kõrg- ning madalpunktid see-eest panevad lisaks tugevalt mõjutatud olemisele nõndanimetatud keskmist inimest ka kaasa rääkima, mõtlema ja arvama. Sellistel aegadel kerkib eriti esile kõiki puudutav teema – kõrgharidus.

Vähendada toetusi, suurendada toetusi, jätta samaks, kuidas rahastada, keda rahastada – nende küsimustega valutab ühiskond oma kollektiivset pead ka praegusel kapitalistliku maailma vaimse, finants- ning ressursikriisi ajastul. Erilise olulisumastaabi omandab ülikoolindus Eesti-suguses väikeriigis, mille rahvusvaheline maine toetub tihtipeale väheste haritute või niisama hakkajate ning vahel ka leidlike õlgadele. Millist rolli võiks siis kõrgharidus mängida, aitamaks saada välja viimase aastasaja teisest sügavaimast majandusaugust? Lihtne oleks rõhutada kõrgharitud inimese läbilöögivõimet, potentsiaalse ametitespektri laienemist ning niisama mõistuspärast ning loogilist tegutsemist kaasajas. Sel põhjusel on ka äärmiselt noori võrgutavad ning eelistatud erialad näiteks õigusteadus ning ärijuhtimine. Räägitakse Eesti noorte konkurentsivõimelisusest välismaailmas ning nende suurejoonelistest ambitsioonikatest ideedest.

Mis aga kipub olema eespool kirjeldatud mõtlemismalli viga, on tema vertikaalsus. Kerge on ehitada üles mõjuvat ja suures osas kahtlemata tõest retoorikat esimese maailma pillavast eluviisist, tänapäeva ühiskonna edukultusest, inimlikkuse kaotamisest, liigsest mugavusest, piirideta tarbimisest ning mammonakesksusest. Raskem on määratleda enda eluviisi, saada selgeks majanduse toimimismehhanismid ning lõpuks analüüsida laiahaardeliselt majanduskriisi põhjuseid ning viise, kuidas sellest välja tulla. Ülikool kui asutus, mille töös osaledes inimene ideaalis kõige enam areneb ning välja kujuneb, et siis suurde ellu astuda, võiks olla punkt, millest alustada.

Silmakirjalikkusest tähelepanematuse ning niisama inimliku rumaluseni – majanduse hindamisel vaadatakse mööda tasakaalukusest. Hinnangutes kasutatakse ekstreemumeid – kui vaadata lähiminevikku, siis alati läheb kas väga hästi või väga halvasti ning korrigeeritakse oma mõtte- ning käitumismalle vaid nende saavutamisel. Kui siiski. Ka praegu pööratakse

tähelepanu vaid kõige lihtsamatele lahendustele. Kärpida. Lugada. Tablitseerida. Ennustada. Kiirelt kokku vorpida. Et riigisampo peagi kulda edasi pritsiks. Küsimata, kas tegu pole üleüldse kassikullaga. Madalseis sunnib selliseid küsimusi esitama ning vastused ei pruugi olla sugugi valutud. Selle põhjal võib sõnastada küllalt konkreetselt: kas parem haridus tagab majanduskriisist väljatulemise? Enamasti kiputakse jaatava vastuse poole – loomulikult, hea haridus tundub olema imerohi enamiku hädade vastu.

Siinkohal tuleb aga mängu mainitud vertikaalsus. Üha kõrgemale ronides kukume üha kõrgemalt – loogiline käibetõde, ent ometi teadvuses tagaplaanile lükatud. „Parema“ all peetakse automaatselt silmas rohkem detaile, rohkem kirjandust, laiemat maailmapilti, rohkem isiku- ning riiginimesid, keerulisemaid teooriaid. Kuid haridus ei piirdu ainult sellega. Juba antiikfilosoofi Sokratese huvi ei olnud kujundada inimeses mitte kindlaid ekspert-teadmisi või sofistlikku pädevust mingil alal, vaid intellektuaalset hoiakut üldiselt. Kuna selline mõiste pole enam niisama lihtsalt mõõtudesse seatav, ei pöörata temale ka eriti tähelepanu. Aga ehk on just siia koer maetud.

Nimelt aitaks keskendumine sellisele üldisemale hoiakule arendada inimest märksa laiemalt, kui kipuvad tegema praegused erialad. Kuigi infosfääri arendamine on individuaalne, keskendutakse kõrghariduses juba väga spetsiifiliselt. Et jurist teaks vastavat ladinakeelset sõnavara ja semiootik oleks tuttav kõigi Juri Lotmani kirjutistega ning filosoof mõistaks ontoloogia vahekorda epistemoloogiaga, rääkimata Aristoteelse olevatõlgendustest. Vajadus on just üldisema ning inimestevahelisema hoiaku järele. Muidugi, see ehk veidi lihtsameelsena kõlav nending ja vastav reageerimine üksinda ei taga veel lillelisust ning harmooniat, aga on üks võimalik suund järgmise sammu seadmiseks küll. Eriti praeguses majandussoos.

Just samal laiavaatelistel põhjustel ei tohiks ka kõrgharidusest teha püha lehma või niisama absoluutset mõõdikut. Inimesed siiski ei vaja niivõrd lühikest kaelarihma, nagu riik, meedia ja see nooruslikus mässajahinges tihti kirutud üldine ühiskondlik võrk neile kaela seada tahab. Hästi saadakse hakkama siis, kui valitakse, millele süda kutsub. Kui minnakse oma õppekavale ning hiljem tööle vastu kui mitte säravate, siis vähemalt valutute silmadega. Mitte sellistega, mis vaatavad vastu intervjuudest ajakirjanduses ning televisioonis, kui teemaks Eesti Vabariigi majandus ning areng aastal 2009.

Sellist hoiakut tuleks kujundada, suunata, panna õppejõududele ning haridusmehhanismile üleüldiselt hingele. Vastupidine kammitsetus sunnib tegutsema kompulsiiivselt ja paindumatult. Selline tegutsemine on viinud maailma sinna, kus ta praegu on. Virelema ning

põhjuseid otsima, omaenda eksistentsi aluste kohta küsima. Ja sealt peaks algama muutus. Teatav mõtteparadigma nihkumine. Sest maailma laialt nägemine, eluterve suhtumine ning ratsionaalselt analüütiline hoiak aitavad võimaluste piires esialgu hakkama saada ning seejärel taas tõusuteele minna. Võib-olla mitte hüppelises joonis ning suure hurraaga, aga tasapisi ja sirge seljaga kindlasti. Ja kui ka mitte, aitab ehk peagi suureks saavatel noortel leida rõõmu millestki kindlamast, kui on seda majanduse hetkeseis.

Parafraseerides hipiloosungit: *make love, not economy crisis.*